

© Рібцун Ю. В. Використання ігрових прийомів у розвитку артикуляційної моторики молодших дошкільників із ЗНМ / Ю. В. Рібцун // Дефектологія. – 2008. – № 1. – С. 11–13.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ПРИЙОМІВ У РОЗВИТКУ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗНМ

Юлія Рібцун

Однією з найважливіших умов повноцінного формування правильної звуковимови є достатня рухливість і сила та чітка робота органів артикуляційного апарату. Ще будучи немовлям, у процесі гуління та лепету малюк виконує безліч найрізноманітніших артикуляційно-мімічних рухів язиком, губами та щелепами, що є не лише першим етапом у становленні мовлення дитини, а й відіграє роль ранньої фізіологічної артикуляційної гімнастики.

Розвиток артикуляційної моторики у навчально-виховному процесі спеціального дошкільного закладу посідає одне з чільних місць. Особливо актуальним це є для контингенту молодшої логопедичної групи, куди поступають в основному „безмовні” діти трирічного віку з I–II рівнем мовленнєвого недорозвитку. За таких умов одним з провідних напрямків як у процесі корекційно-розвивальної, так і загально-пропедевтичної роботи є вироблення повноцінних рухів і певних положень органів мовнорухового апарату, вміння синтезувати прості артикуляційні рухи у складні, необхідні для подальшої правильної вимови звуків.

На перших заняттях логопед в ігровій, емоційній формі знайомить молодших дошкільників із органами артикуляційного апарату. За допомогою дзеркала діти розглядають свої щоки, губи, зуби та язик. На подальших заняттях дошкільники діють за уявленням, виконуючи прості вербальні інструкції логопеда. Його обличчя має бути гарно освітлене, губи для виразності відтінені косметичними засобами.

Формування елементарних артикуляційних укладів відбувається шляхом виховання простих ритмічних рухів на базі вже наявних у дитини: посмішка („Жабки”), витягування губ в трубочку („Слоненя”), облизування губ („Смачне варення”) тощо. Спочатку виховуються грубі, дифузні рухи органів мовнорухового апарату і тільки по мірі їх засвоєння дитиною переходять до більш диференційованих. Послідовне виконання вправ з паузами між окремими рухами, дотримання принципу від простого до складного привчає дітей вслухатися та розуміти словесну інструкцію, запам’ятовувати послідовність дій, вказану педагогом.

При формуванні артикуляційної моторики логопед має враховувати такі критерії [5, 24]:

- *чіткість* – знання напряму рухів губ чи язика та виконання їх у повному обсязі;
- *плавність* – виконання руху легко, плавно, без поштовхів;

– *диференційованість* – виконання руху тільки одним органом артикуляційного апарату (язиком), без допомоги чи супутніх рухів інших органів (губ, нижньої щелепи);

– *точність* – досягнення правильного кінцевого результату, тобто потрібної форми та положення язика (губ);

– *рівномірність* – симетричне виконання руху чи утримування положення лівої та правої сторін язика;

– *стійкість* – утримування отриманого руху без змін деякий час (10–15 сек.);

– *переключення* – уміння здійснювати багаторазовий, легкий, плавний, достатньо швидкий перехід від одного руху чи положення до іншого зі збереженням інших якостей руху.

У процесі проведення експериментальної роботи нами з'ясовано, що для молодших дошкільників із ЗНМ недостатньо виконання вправ з розвитку артикуляційної моторики лише на короткотривалих індивідуальних заняттях. Тому нами розроблені та апробовані різноманітні ігрові прийоми, які доцільно проводити як на спеціальних логопедичних, так і на загально-розвивальних заняттях, що сприятимуть розвиткові мовнорухового апарату.

Нами використовувались авторські віршовані тексти до окремих артикуляційних вправ, які не тільки зацікавлювали та стимулювали дітей до виконання окремих рухів, а й розвивали у молодших дошкільників увагу до звукової сторони мовлення, почуття ритму, сприяли розвитку мовленнєвого слуху, збагачували словниковий запас.

На початковому етапі виконання артикуляційної гімнастики бажано постійно здійснювати зоровий контроль перед дзеркалом. Внаслідок підвищеної виснажливості вправи малюкам доцільно виконувати лише двічі, потім їх кількість збільшується до 4–5. Бажано, щоб артикуляційну гімнастику діти виконували спочатку по черзі, а потім всі разом.

Сяду перед дзеркалом, зробимо "котушечку",
в нього подивлюсь. „карусель”, „грибок”...

Підморгну хитресенько, Будемо із дзеркалом
потім – усміхнусь. ми завжди дружить,

Та й почнемо старанно хоч не вміє дзеркало
з дзеркалом урок: зовсім говорить.

Ю. Рібцун

Традиційні „Казочки про Язичка”, які використовуються у середньому та старшому дошкільному віці, для дітей четвертого року життя виявляються заскладними для сприймання. Ми вважаємо за доцільне виконання молодшими дошкільниками із ЗНМ окремих артикуляційних рухів.

Під час вивчення тієї чи іншої артикуляційної вправи ми використовували реальні предмети, картинки, картки-символи. Практично вся діяльність молодшого дошкільника відбувається у грі. Гра та іграшки – невід’ємні, тому особлива роль у спеціальному дошкільному закладі має відводитись іграшкам, що мають не лише розважальну, а й навчально-виховну спрямованість.

Малюки з радістю беруть до рук пухнастого котика і напувають його молочком, виконуючи рухи язичком разом з ним („Котик п’є молочко”), сідають на великого іграшкового коня, гойдаються, цокаючи язичком („Конячка”), пригощаючи ведмедика, разом з ним злизують з верхньої губи варення чи мед („Смачне варення”).

У грі „Чарівний мішечок” діти разом з логопедом спочатку розглядають невеличкі іграшки на позначення артикуляційних вправ (чашечку, слоника, мавпочку тощо), а потім із заплученими очима дістають з торбинки предмет; обмацуючи, називають його і виконують відповідну вправу.

Картинка також допомагає дитині наслідувати певний предмет чи його дії. Молодші дошкільники, побачивши зображення змії, висовують і напружують свій довгий язичок („Змійка”); витягують губки вперед зі звуком „у-у-у”, впізнавши на малюнку вовка; піднімають широкий язичок за верхні зуби, знайшовши на малюнку гриб („Грибочок”).

Ми пересвідчилися, що використання у логопедичній роботі піктограм, алгоритмів та схем сприяє розвитку зорового гнозису, пам’яті та мислення молодших дошкільників із ЗНМ. Статичні вправи можна відтворити на картках-символах у вигляді контурних реальних чи схематичних зображень. Так, для вправи „Лопаточка” пропонується контурне зображення лопатки, а для вправи „Почистимо зуби” – зубної щітки. Якщо вправа, що розучується, складається з кількох рухів, картку-символ доцільно поділити на частини для позначення кожного руху зокрема. Так, наприклад, при виконанні динамічної вправи „Клоун”, коли губи то розтягуються, то витягуються в трубочку, пропонується картка-символ, де на одній частині зображений кружечок, а на іншій – рисочка.

Вправи, які складаються з двох рухів („Годинничок”, „Гойдалка”, „Твердий горішок” тощо), доцільно виконувати з відбиванням ритму рукою спочатку сумісно з логопедом, а потім самостійно.

Хом’ячок шукав горішки	Ти горішок пошукай	
та й ховав собі за щічки.	та за щічку заховай.	<i>Ю.Рібцун</i>

Нами апробовано використання окремих артикуляційних вправ на заняттях з ліплення та малювання, де одночасно відбувається розвиток артикуляційної, пальчикової моторики, знайомство з кольором, формою, просторовими та розмірними поняттями. Пам’ятаючи, що саме у молодшому дошкільному віці відбувається формування сенсорних здібностей дитини, потрібно створювати всі умови для розвитку аналізаторів, ставлячи головний акцент на формуванні слухового та зорового сприймання.

Слухаючи віршик, розминаючи руками пластилін, дитині легше зрозуміти, як виконати ту чи іншу вправу. Так, наприклад, ліплячи млинчик, молодший дошкільник практично таким самим робить свій язичок – широким та розслабленим.

Мама тісто замісила	язичок враз розплескаю,	
та й вареники зліпила.	потім його прикушу	
Я матусі помагаю –	і вареничок зліплю.	<i>Ю. Рібцун</i>

У молодшій групі дошкільники вчать користуватись фарбою та пензликом, проводити прямі лінії. Ми запропонували дітям, малюючи, виконувати артикуляційні вправи для губ. Дошкільники малювали доріжку для мишки, розтягували губи і вимовляли звук „і-і-і”; малювання дороги для машини супроводжувалось одночасною вібрацією губ зі звуками „б-б-б”. При цьому діти закріплювали назви кольорів: чорний – автомобіль їде (мишка біжить) по дорозі, коричневий – по землі, жовтий – по піску, зелений – по траві. Щоб малюкам було ще цікавіше, ми виготовили відповідні насадки-символи на пензлики. Діти малювали, гралися і одночасно вчилися.

Цікавим виявилось для дітей друкування „штампиками” з одночасним виконанням артикуляційних вправ. Так, наприклад, ставлячи „штампик” підківки, дитина цокає язичком („Конячка”).

По дорозі коник мчить: – Цок-цок! – цокну язичком.

– Цок-цок! – цокають копитця. Цок-цок-цок!

Цок-цок-цок! Цок-цок-цок!

Наче коник, мчуть двором.

Ю. Рібцун

Ми використовували також посібник, де на картонному аркуші з певним пейзажем (луг, сільський двір тощо) по нитці рухався ігровий персонаж, що запрошував дошкільників виконати ту чи іншу вправу. Так, наприклад, по двору вперед-назад „ходив” індик, а діти белькотіли разом з ним („Індик”).

Індик ходить, Язичок мій не гуляє,

Індичат водить. Мову індика вивчає:

До себе збирає, „Бл-бл-бл!”

„Бл-бл!” – промовляє.

Ю. Рібцун

Незамінним помічником у роботі логопеда став створений нами Льолик – лялька-хлопчик. Його ім'я легко вимовляється навіть найменшими дітьми.

Цей іграшковий хлопчик висотою 70 см. Як у кожної ляльки, у Льолика є волосся, очі, ніс, вуха, але незвичним є те, що в задній частині голови зроблений отвір, куди вільно входить рука дорослого. Одягнувши на руку червону рукавичку без великого пальця, ми будемо мати язичок. Нижня частина обличчя зроблена так, що, потягнувши за непомітний мотузок позаду голови, опускається нижня щелепа, відкриваючи таким чином рот, де можна побачити два ряди біленьких зубів. Тримаючи рот відкритим, „язиком” можна виконувати різноманітні вправи, одночасно коментуючи послідовність виконання, роблячи акцент на тому чи іншому моменті.

За допомогою цієї ляльки одночасно можна вирішувати кілька корекційно-розвивальних завдань: знайомити дошкільників з органами артикуляційного апарату, демонструвати вправи, вивчати частини тіла, формувати уявлення про сезонні зміни в природі, показувати різноманітність одягу, головних уборів та взуття, навчити диференціювати одяг в залежності від статі.

Підсумовуючи усе вищесказане, пропонуємо такий варіант систематизації роботи з тематичної рубрики “Наш веселий язичок”.

НАШ ВЕСЕЛИЙ ЯЗИЧОК

I Дидактичний матеріал, посібники: картки-символи (одинарні та подвійні), предметні картинки, іграшки та реальні предмети на позначення артикуляційних вправ, фотографії дітей, які виконують вправи, велика лялька – хлопчик Льолик, посібники з рухомими ігровими персонажами, альбоми, пензлики для малювання, насадки-символи до них, „штампики”, дощечки для ліплення, пластилін.

II Лексичний матеріал:

Предметний словник: рот, язик, губи, зуби, щоки, дзеркало.

Словник ознак: вузький, широкий, напружений, розслаблений, швидкий.

Дієслівний словник: піднімати, опускати, розтягувати, витягувати, класти, розслаблювати, напружувати, звужувати, облизувати, ховати, втягувати, цокати, белькотіти, вібрувати.

Прислівники: вгору, вниз, старанно, швидко, повільно.

III Грамматичний матеріал:

Словозміна: утворення множини іменників (щоки, губи), орудного відмінку однини (губами, язиком, зубами).

Словотворення: утворення іменників за допомогою пестливо-зменшувальних суфіксів (язик – язичок, щока – щічка, губа – губка), дієслів за допомогою префіксів: об- , з- + лизати (облизати, злизати).

IV Робота з художньою літературою:

Тексти віршів для знайомства з органами артикуляційного апарату, виконання артикуляційних вправ: В. Паронової „Моє тіло”; Н. Забіли „Гойда”, А. Камінчука „Ходить коник по лужку”, А. Барто „Я люблю конячку сиву”, Г. Бойка „Я великий, я красивий”; Г. Усача „Грибок”, О. Орача „Гриб-боровик”; В. Верховеня „Гойда, горобці”, Т. Коломієць „Хиталочка-гойдалочка”, А. Камінчука „Гойда, гойда, гойдашечка”; І. Кульської „В мене голочка слухняна”; В. Лучука „Мамо, мамо, дай лопатку”; О. Головка „Тіки-туки ходарики”, І. Січовика „Годинник”; І. Неходи „Гей, веселі каруселі”; М. Пономаренко „Індик” та ін.

V Ігри та вправи:

„Є у тебе, є у мене”, „Зроби як я”, “Чарівний мішечок”.

VI Зображувальна та конструктивна діяльність.

Ліплення: „Млинчик”, „Бублик”, „Змійка”.

Малювання: „Доріжки” (машинка і мишка), „Підківка”, „Варенички” („штампики”).

Отже, у процесі експериментальної роботи з дітьми ми пересвідчилися, що використання вказаних ігрових прийомів сприяє не лише удосконаленню артикуляційної моторики, а й загальному мовленнєвому розвитку молодших дошкільників із ЗНМ.

Література:

1. Архипова Е.Ф. Логопедическая работа с детьми раннего возраста. – М.: АСТ: Астрель, 2006. – 222 с.
2. Буденная Т.В. Логопедическая гимнастика: Методическое пособие. – СПб.: ДЕТСТВО–ПРЕСС, 1999. – 64 с.
3. Гревцева Е.В. Логопедический тренинг. – СПб: СпецЛит, 2002. – 144 с.
4. Репина З.А., Буйко В.И. Уроки логопедии. – Екатеринбург: Литур, 1999. – 207 с.
5. Фомичева М.Ф. Воспитание у детей правильного произношения. – М.: Просвещение, 1989. – 239 с.